



A családjog pszichológiai vetülete

A mai felgyorsult, hektikus értékrenddel bíró világunk a gyermekelhelyezési és kapcsolattartási ügyekre is hatással van. Napról napra egyre rendhagyóbb igényekkel keresik fel az ügyvédeket arra hivatkozva, olvasták az interneten, hogy a svéd gyerek egy hetet édesapjával egy hetet pedig az édesanyjával tölt, az ő gyerekük sem érdemel kevesebbet. Találkozunk a másik véglettel is, amikor a karriert építő apuka annyira fontos ember, hogy legfeljebb fél órát tud a gyermekére szánni, és azt is csak akkor, ha fél nappal előbb a titkárnője értesítette az anyukát. Ügyvédként két dolgot tehetünk: tájékoztatjuk az ügyfelet az általános bírói gyakorlatról, és reméljük, hogy tudomásul veszi, ilyen keretek között gondolkodhat. Vagy felvesszük a kesztyűt, és küzdünk a megbízó elképzeléseiért.

Dr. Illés Blanka ügyvéd, Budapest

Egy biztos: sokkal több pszichológiai esz-közre lesz szükségünk ebben a küzdelemben, mint jogira. Használható pszichológiai ismeret hiányában pedig a jogász a saját élettapasztalata szerint igyekszik megítélni a dolgokat. Mindenki találkozott már azzal, amikor az ügyvédi érvek között elhangzik: én is így neveltem a gyerekeket, és normális felnőtt lett belőle, tehát a megbízónk viselkedésében sincs semmi kivétel.

Mindemellett, hogy ez az autentikus érvelés nagyon hatékony, mert szívvel-lé-

lekkel hiszünk abban, amit mondunk, ettől még nem biztos, hogy helyes.

Mivel minden második kapcsolat felbomlik, így a jövő generációjában legalább minden második gyermek érintett lesz egy válásban, egy gyermekelhelyezési perben, ami rendkívül nagy felelősséget ró a családjoggal foglalkozó valamennyi szakemberre. Én hiszem, hogy a szakmai igényességhez hozzá tartozik egy alapvető gyakorlati pszichológiai ismeret. Ez adta az ötletet a Páneurópai Jogász Unió családjo-

gi szekciójának, hogy a területen sok évtizedes szakmai tapasztalattal rendelkező dr. Szamosi Éva és dr. Barát Katalin véleményét meghallgassunk. A konferencia konklúziója számomra a következő:

I. Kapcsolattartási ügyek

Az olyan kapcsolattartási ügyek során, amikor a bírói gyakorlattól eltérő rendszer helytállóságáról szeretnénk meggyőzni a bíróságot, a legfontosabb szempont, amire hivatkoznunk kell, az a *gyermek biztonság-*

érzete. Életkortól függetlenül ez minden gyermek elsődleges igénye. Azonban nem szabad összetéveszteni a biztonság nyújtásának képességét a szeretettel. Általában minden szülő szereti a gyermekét, de nem mindenki tud jól szeretni.

Életkoronként más és más, hogy mi nyújt biztonságérzetet a gyermek számára. Az előadás során dr. Szamosi Éva részletesen ismertette, hogy adott életkorban a gyermeknek mi az alapvető szükséglete. Ebből egy-két érdekes dolgot kiemelünk:

Egyéves kor alatt indokolt, hogy az édesapa akár kétnaponta látogassa a gyermeket, a rövid távú memóriája miatt csak ekkor alakulhat ki valós kapcsolat. Azonban az édesanya jelenléte még másfél éves korig fontos, tehát nem szerencsés, ha az édesapa arra hivatkozik, hogy zavartalan kapcsolattartás jár neki, és az édesanya menjen ki a szobából.

Az elvitel joga nem javasolt a gyermek 3 éves koráig, mert a tárgyállandóság fogalma csak ekkorra alakul ki. A gyermek már tudja, hogy ha valamit nem lát – például az édesanyját – attól még az létezik. Nem jó az újonnan kialakult bírói gyakorlat, amelynek alapján már 2 éves kortól több napot tölt a gyermek az édesanyjától távol, ez ugyanis szorongást okoz, annak ellenére, hogy külső jele ennek ritkán van. Emellett a dackorszakra jellemző, hogy a gyermek gyakran összeveszik a szüleiével, nem szerencsés, ha napok telnek el anélkül, hogy a kibékülésre sor kerülhessen. Vagyis 2-3 éves kor között az apuka ne csak kéthetente jöjjön, hanem 2-3 napon, pár órára el is viheti a gyermeket, de az éjszakát a gyermek még töltsen otthon, a lefektetési ceremóniában azonban az édesapa kezdjen el részt venni, hogy amikor rá kerül a sor, akkor ugyanazt tudja ő is nyújtani. A biztonságérzet fenntartása miatt kiemelten fontos lesz, hogy azonos szabályrendszert követeljen meg mindkét szülő.

3 éves kortól heti egy éjszakát már az otthontól távol tölthet a gyermek. 4-5 éves kortól pedig jön az ödipális korszak, amikor a gyermek „szerelmes” lesz az ellenkező nemű szülőjébe. Ettől kezdve kiemelten fontos egy nagyon gyakori, hétféle és hétközi kapcsolattartás is. Gyakran előfordul, hogy már ennyi idősen a lánygyermek az apukához, a fiú az anyukához akar költözni – nem szabad azt a téves következtetést levonni, hogy biztosan rossz helyen van,

nem szeretik eléggé, tehát ez nem alapoz meg egy gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti eljárást!

10-12 éves korra a gyermekek viselkedése elég határozott, felnőtt fejjel is elfogadható érveket hoznak fel, kivel szeretnének élni, mégsem szabad a döntés súlyát rájuk terhelni. Nem véletlen, hogy a jogszabály 14 éves kortól írja elő a gyermek akaratának figyelembevételét. A fiatalabb gyermek még lojalitásra törekszik mindkét



szülő felé. Bár úgy tűnik, hogy dönteni tud, az büntudatot kelt benne, ennek felelős szülőként nem szabad kitenni egy gyereket se. A kamaszkortól azonban a gyerek feladata, hogy leváljon a szüleiéről, ekkor erre a döntésre már önállóan is képes. Tehát ha a 14 évesnél fiatalabb gyermek kinyilvánítja, hogy márpedig ő a másik szülővel akar élni, akkor biztosítsuk a számára a bő kapcsolattartást. Azonban sem a napi váltás, sem a heti váltás nem szolgálja a gyermek érdekét. Bár a gyermek nem feltétlenül látszik, hogy megviseli a helyzet, de a bizonytalanság, az instabilitás, és a gyökértelesség egész felnőttkorára kihathat. A pszichológus asszony olyan esetekről számolt be, ahol felnőtt páciensként kezelt váltott kapcsolattartásban felnevelt személyeket. Mivel mindkét szülő szeretetét meg akarták tartani, akkor nem akartak ebből a rendszerből kilépni, így utólag mégis belátják, ez komoly károkat okozott a kötődési képességek terén, nem akarnak tartós kapcsolatot, nem akarnak gyereket, és otthontalannak érzik magukat.

Bár Magyarországon nemrég vált divattá a heti váltás, a nyugat-európai szaklapok már régóta cikkeznek arról, hogy ez a rendszer nem helyes, ne ez legyen a kompromisszumos megoldás arra, ha mindkét szülő akarja a gyereket.

Érdekes volt az a tanács is, hogy a 14 év feletti gyermek akaratát viszont figyelembe kell venni: ha át akar költözni a másik szülőhöz, hagyni kell. Persze meg kell előzni, hogy két kapura játsszanak, és min-

dig oda költözzenek, ahol kényelmesebb, kevesebb az elvárás és a szigor. Nagyon fontos az egységes szabályrendszer mindkét szülőnél, és ha ezt sikerül megvalósítani, akkor engedni kell a gyermeket, mert a serdülő csak akkor lesz képes felnőni, és mindkét szülőről leválni, ha mindkét szülő jelen van az életében.

Összességében tehát elmondható, ha sikeresen akarunk érvelni a bírói gyakorlattól eltérő kapcsolattartási rend mellett, akkor a gyermek biztonságérzetének megeremtelése mellett kell érvelnünk. Ez pedig életkoronként más és más. Ismernünk kell tehát a gyermek életkorából adódó szükségleteit, de természetesen az adott ügyben az egyedi tulajdonságokat is fel kell tárni, mert nem minden gyermek olvasta a szakkönyvet, és nem mind tudja, hogy neki hogyan is kellene viselkednie ennyi idősen.

II. Gyermekelhelyezési ügyek

Dr. Barát Katalin pszichiáter asszony tanácsa, hogy amikor az ügyfél felkeres minket, akkor ügyvédként vegyük figyelembe, hogy többnyire a lelki válásnak

vagy a veszteség-, vagy a harag-, vagy a büntudatszakasában van. Fenntartással kell tehát kezelnünk, amit elmond, óriási hiba adni alá a lovat, és büntetőeljárások, gyámhatósági feljelentések megtételére bujtani. A válás hasonlít a gyászfolyamathoz, hagynunk kell időt az ügyfélnek. Nem véletlen, hogy számos európai országban a felek életközösségének megszakadása és a válási kereset benyújtása között el kell telnie legalább egy évnek. Ennek pont az az oka, hogy a „harag szakaszban” megrekedt ember nem képes a másik féllel együttműködve megállapodni a gyermekek elhelyezésében – és más kérdésekben sem –, pedig az ilyen döntést neki kellene meghoznia, nem pedig az ügyvédnek, illetve a bíróságnak.

Mivel Magyarországon egyelőre nincs ilyen szabály, legalább annyit megtehetünk, hogy tudatosítjuk a megbízóban a helyzetét. El kellene mondani, hogy egy gyermeket nem lehet sem elveszíteni, sem megnyerni. Elő kell segíteni, hogy a felek maguk dönthessenek a gyermekelhelyezés kérdésében – például Spanyolországban egyéves kötelező mediációban kell részt venniük, a döntést így többnyire maguk a szülők hozzák meg. Számos országban bevett szokás, hogy a bíróság pszichotéripiára kötelezi az egyik vagy a másik felet, és nem veszi el egy édesanyától a gyermeket azért, mert épp mérhetetlen haragot érez a férje iránt, és nem képes ebből az állapotból önállóan kilépni. Ügyvédként megtehetjük, hogy az ügyfelünknek javasoljuk a terápiát, számos európai országban ez is bevett gyakorlat.

A váltott elhelyezés – egy hét az egyik, egy hét a másik szülőnél – a pszichiáter asszony szerint sem helyes, a gyermeknek legyen egy stabil helye, de olyan megoldást kell találni, amelyet minkét szülő elfogad. Ha az édesapa bő kapcsolattartást szeretne, adjuk meg neki, és ne felejtjük el, hogy a mai nőknek is fontos az autonómia, nem akarnak a gyermekük rabszolgái lenni, igenis szükség van az édesapa rendszeres közreműködésére a gyermekek körüli teendőkben – például elvinni edzésre, vagy éppen otthon maradni vele, ha beteg. Tehát a kapcsolattartás nem funkció nélküli időöltés, hanem a gyermek körüli teendőkben való aktív részvétel.

A gyermekelhelyezési perekben nem az a megfelelő kérdés, hogy ki alkalmasabb a

gyermek nevelésére. Ritka az a kapcsolat, ahol egy tökéletes és egy problémás egyéniség házasodik össze. Többnyire két, különböző mértékben problémás emberrel áll szemben a szakértő, nem véletlen hogy nem tudnak egyértelmű választ adni, kinél lenne jobb a gyermeknek. Ami biztos, többfordulós vizsgálatra lenne szükség, ahol jelen van az anya és a gyermek, az apa és a gyermek, majd az apa és az anya. Ezen relációk függvényében kaphat a szakértő teljes képet. Megjegyzem, Németországban egy hónapon keresztül több alkalommal kijár a pszichológus a felekhez, hogy különböző szituációkban tudja felmérni a gyermekkel való kapcsolatukat.

A gyermek elhelyezése során nem az számít, hogy melyik szülő alkalmasabb a gyermek nevelésére, hanem az, hogy ki tudja a *támogató környezetet* a gyermek számára biztosítani. Itt nemcsak a szülő számít, hanem a tágabb rokonság, a baráti kör, az iskolai környezet, az edző, a pedagógus.

Amikor a gyermek viselkedését értékeljük, figyelembe kell venni a Wallerstein–Kelly-vizsgálat eredményeit, így nem esünk abba a hibába, hogy téves következtetéseket vonunk le, és esetleg alaptalanul javasoljuk, hogy adott esetben a gyermekelhelyezésért harcba kell szállni. A vizsgálat szerint a válás utáni érzelmi reakciók jellege elsősorban a gyerek életkorától függ. Négy életkori csoportot különítették el: az első az óvodáskor. Ebben az életkorban a legjellemzőbb az elszakadási félelem felerősödése válás során, a gyerek elvesztési biztonságérzetét, a szokásos elszakadási helyzeteket (óvodai búcsúzkodás, esti lefekvés stb.) nehezen viseli. Gyakran előfordul, hogy a gyerek egy korábbi fejlődési szakaszra esik vissza, ismét bepisil, gyakrabban szopja az ujját. Az egyik szülő távozását visszautasításnak éli meg, a gyerek elveszítheti saját szerethetőségébe vetett hitét.

A kisiskoláskorra legjellemzőbb a szomorúság, a harag, vágyakozás az elköltözött szülő után. Gyakran panaszkodnak a pedagógusok, hogy ezek a gyerekek nehezen koncentrálnak, rosszul kezelik az agressziójukat, rugdossák a falat vagy a padot.

A 9–12 év közötti nagyobb iskolás gyerekeknél azt vették észre, hogy haragjuk

erőteljesebb, és inkább meghatározott személyre irányul. Gyakran élesen elítélik valamelyik szülőt, és olyan helyzetbe keverednek, hogy az egyik szülő oldalán részt vesznek a másik szülő elleni harcban. Ebben az életkorban fordul elő gyakran, hogy a gyerek nem akar menni a kapcsolattartásra. Úgy érzi, egyik szülőhöz való kötődése kizárja a másikkal való kapcsolatot. A szülők válása, a korábbi családi struktúra felbomlása megzavarja a gyerek formálódó identitását, az értékrendszer stabilitását. A gyerekek az az érzése, hogy nincsenek szabályok, gyakran fordulnak elő magatartási zavarok ebben az időszakban.

A serdülőkorú gyerek a szülők válása esetén nem tudja saját tempójában változtatni a felnőtt és gyerek szerepeit, ezért vagy késik a leválása, otthonülő lesz, kevés kortárskapcsolattal, túl sokáig gyerek marad, vagy túlságosan gyorsan válik felnőtté. Az önértékelési, partnerkapcsolati problémák felerősödése jellemzi ebben az életkorban a szülők válására adott reakciót.

Az ajánlás tehát a következő: időt kell hagyni a feleknek az életközösség megszakadását követően, hogy a válással járó veszteséget fel tudják dolgozni, és csak ezt követően kezdjenek bele a jogi folyamatba. Elsősorban azt kell elősegíteni, hogy a felek maguk dönthessenek, akár mediátor, akár pszichológus bevonásával. A gyermekek várható reakcióinak ismerete pedig abban segít, hogy ne vonjon le senki téves következtetéseket például abból, ha a gyermek nem akar kapcsolattartásra menni a másik félhez, mert lehet, hogy az egy teljesen normális pszichés folyamat része, amelynek megoldásához idő, esetleg pszichológus szakember kell, de semmiképp nem egy 4-5 éves pereskedés.

Én magam azt gondolom, óriási az ügyvédek felelőssége ezekben az ügyekben, hiszen többnyire mi vagyunk az elsők, akivel a megbízó megosztja a problémáját. Az, hogy milyen irányba indítjuk, végigkíséri az egész ügy menetét. Sajnos van olyan ügy, amit nem lehet békésen megoldani – mint ahogy van olyan beteg is, aki gyógyíthatatlan. Ennek ellenére családjogi ügyben az ügyvédnek nem csak a megbízó, de az ügyben érintett gyermek érdekét is szem előtt tartva, egyezsége törekvő stratégiát követve kell eljárnia. ■